

УДК 373.3:37.013.32

**BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA KREATIV
KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY
ASOSLARI**

Ro‘ziboyeva Ma‘mura Abdunabiyevna

*Toshkent texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti,
Pedagogika va psixologiya kafedrası p.f.f.d. (PhD), dotsent
e-mail: mamuraxon@gmail.com*

Xodjibayeva Muslima Inomjon qizi

*Toshkent texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti,
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 4-kurs talabasi*

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kreativ kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslari yoritilgan. Kreativ kompetensiya tushunchasining mohiyati, uning tarkibiy qismlari hamda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh-psixologik xususiyatlari tahlil qilingan. Muallif kreativ kompetensiyaning to‘rt asosiy komponenti – kognitiv, motivatsion-irodaviy, shaxsiy-affektiv va amaliy-faoliyat – ni ajratib ko‘rsatadi va ularni rivojlantirishning pedagogik usullarini taklif etadi. Innovatsion metodlarning an‘anaviy o‘qitish usullaridan farqi, ularning boshlang‘ich ta‘limdagi o‘rni va kreativ kompetensiyalarni shakllantirishdagi imkoniyatlari nazariy jihatdan asoslangan.

Kalit so‘zlar: kreativ kompetensiya, innovatsion metodlar, boshlang‘ich ta‘lim, divergent fikrlash, ijodiy salohiyat, yosh-psixologik xususiyatlar, interfaol o‘qitish.

Аннотация. В статье раскрыты теоретические основы формирования креативных компетенций у учащихся начальных классов. Проанализированы сущность понятия креативной компетенции, её структурные компоненты, а также возрастно-психологические особенности младших школьников. Автор выделяет четыре основных компонента креативной компетенции – когнитивный, мотивационно-волевой, личностно-аффективный и практико-деятельностный – и предлагает педагогические способы их развития. Теоретически обоснованы отличия инновационных методов от традиционных, их место в начальном образовании и возможности в формировании креативных компетенций.

Ключевые слова: креативная компетенция, инновационные методы, начальное образование, дивергентное мышление, творческий потенциал, возрастно-психологические особенности, интерактивное обучение.

Abstract. The article reveals the theoretical foundations of forming creative competencies in primary school students. The essence of the concept of creative competence, its structural components, and the age-psychological characteristics of primary school students are analyzed. The author identifies four main components of creative competence – cognitive, motivational-volitional, personal-affective, and practical-activity – and proposes pedagogical ways of their development. The differences between innovative methods and traditional ones, their role in primary education, and their potential in forming creative competencies are theoretically substantiated.

Keywords: creative competence, innovative methods, primary education, divergent thinking, creative potential, age-psychological characteristics, interactive teaching.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri yosh avlodda mustaqil fikrlash, ijodiy yondashish va nostandart yechimlar topish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Globallashtirish, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va xalqaro raqobatning kuchayishi sharoitida jamiyat zamonaviy bilimlar bilan birga ijodiy salohiyatga ega, innovatsion g'oyalarni amalga oshira oladigan shaxslarga muhtoj bo'lmoqda. Boshlang'ich ta'lim bosqichi bu jarayonning poydevorini tashkil etadi, chunki aynan shu davrda bolaning fikrlash uslubi, dunyoqarashi va ijodiy salohiyati shakllanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi"da ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish, o'quvchilarning kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish zaruriyati alohida ta'kidlangan [1]. Ushbu hujjat boshlang'ich ta'limga ham bevosita taalluqlidir va mavzuning dolzarbligini belgilab beradi.

Maqolaning maqsadi – boshlang'ich sinf o'quvchilarida kreativ kompetensiyalarni shakllantirishning nazariy asoslarini tahlil qilish, uning tarkibiy qismlarini va innovatsion metodlarning bu jarayondagi o'rnini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Asosiy qism

Kreativ kompetensiya tushunchasi zamonaviy pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarining chorrahasida joylashgan murakkab va ko'p qirrali kategoriyadir. U shaxsning yangi g'oyalarni yaratish, muammolarga nostandart yechimlar topish, mavjud bilimlarni ijodiy tarzda qo'llash va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashish qobiliyatini o'zida mujassam etadi. Ta'lim tizimida kreativ kompetensiyani rivojlantirishga bo'lgan e'tibor XX asrning ikkinchi yarmidan

boshlab sezilarli darajada oshdi va bugungi kunda 21-asr ko'nikmalari qatorida tanqidiy fikrlash, hamkorlik va kommunikatsiya bilan birga asosiy o'rinni egallaydi.

Kreativ kompetensiyaning nazariy asoslari turli psixologik va pedagogik yondashuvlarda o'z aksini topgan. J. Guilford ijodkorlikni divergent fikrlash bilan bog'lagan bo'lsa, E. Torrance ijodiy qobiliyatlarni o'lchash uchun standartlashtirilgan testlar ishlab chiqqan [2]. R. Sternberg ijodkorlikni intellektning uchta asosiy komponenti – analitik, amaliy va ijodiy intellektning o'zaro bog'liqligi sifatida ko'rib chiqqan. L.S. Vygotskiy esa ijodkorlikni shaxsning ijtimoiy-madaniy muhitda shakllanadigan oliy psixik funksiyalardan biri sifatida talqin qilgan [3].

Pedagogik tadqiqotlar va o'rganilgan adabiyotlar tahlili asosida kreativ kompetensiyaning to'rtta asosiy tarkibiy komponentini ajratib ko'rsatish mumkin:

birinchidan, kognitiv komponent ijodiy fikrlashning intellektual asosini tashkil etadi. U divergent va konvergent fikrlash, tasavvur, mantiqiy fikrlash, muammolarni hal qilish, tanqidiy tahlil, egiluvchanlik, originallik va tezkorlik kabi qobiliyatlarni o'z ichiga oladi;

ikkinchidan, motivatsion-irodaviy komponent shaxsning ijodiy faoliyatga bo'lgan ichki intilishini va qat'iyatligini aks ettiradi. Bu komponent qiziquvchanlik, tashabbuskorlik, mustaqillik, o'z-o'ziga ishonch, yangilikka intilish va qiyinchiliklarni yengishga tayyorlik kabi sifatlarni qamrab oladi;

uchinchidan, shaxsiy-affektiv komponent shaxsning hissiy va ijtimoiy jihatlarini qamrab oladi. Unga ochiqlik, empatiya, hissiy intellekt, o'z-o'zini ifodalash, xatolarga tolerantlik va estetik sezgirlilik kabi sifatlar kiradi;

to'rtinchidan, amaliy-faoliyat komponenti ijodiy g'oyalarni amaliyotga tatbiq etish va ularni yakuniy mahsulotga aylantirish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Unga g'oyalarni amalga oshirish, loyihalash, modellashtirish, eksperiment qilish va hamkorlikda ishlash kabi ko'nikmalar kiradi.

Boshlang'ich sinf yoshidagi bolalar (6-10 yosh) kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun eng qulay sezgir davrni boshdan kechiradi. Bu davrda tasavvur, fantaziya va qiziquvchanlik tabiiy holda yuqori darajada rivojlangan bo'ladi. L.S. Vygotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi va J. Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga ko'ra, aynan shu yoshda bolalarning oliy psixik funksiyalari faol shakllanadi va ularning ijodiy salohiyati pedagogik ta'sir uchun ochiq bo'ladi [4]. Agar shu tabiiy xususiyatlar maqsadli ravishda yo'naltirilsa va innovatsion pedagogik vositalar bilan qo'llab-quvvatlansa, ular yuqori darajadagi kreativ fikrlashga aylanishi mumkin.

Innovatsion metodlar zamonaviy ta'lim paradigmasining asosini tashkil etadi va an'anaviy o'qitish usullaridan tubdan farq qiladi. Agar an'anaviy ta'lim ko'proq ma'lumotlarni yodlash va andoza topshiriqlarni bajarishga qaratilgan bo'lsa, innovatsion yondashuvlar o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ishtirokchi, izlanuvchi va ijodkor sub'ektga aylantirishga qaratilgan [5]. Innovatsion metodlarning eng keng tarqalganlari quyidagilardir: loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, interfaol o'yinlar, aqliy hujum, keys-stadi, debat va munozara, rolli o'yinlar, kooperativ o'qitish hamda geymifikatsiya.

Bu metodlarning asosiy xususiyati ularning o'quvchi markazlashganligi hisoblanadi. An'anaviy ta'limda o'qituvchi asosiy ma'lumot manbai bo'lsa, innovatsion yondashuvlarda o'quvchi bilimlarni mustaqil kashf etuvchi sub'ektga aylanadi. Bu metodlar o'quvchilarga o'z fikrlarini erkin ifodalash, savollar berish, munozaralarda ishtirok etish va o'z g'oyalarini himoya qilish imkoniyatini beradi, bu esa ularda divergent fikrlashni, originallikni, hamkorlikda ishlash va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'lim sharoitida innovatsion metodlarni qo'llash o'ziga xos pedagogik shart-sharoitlarni talab etadi. O'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, kerakli o'quv-metodik va moddiy-texnik bazaning mavjudligi, sinfdagi ijodkorlikni qo'llab-

quvvatlovchi psixologik muhit, ota-onalar bilan hamkorlik hamda o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish bu shart-sharoitlarning asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi [6]. Pedagog innovatsion metodlarni qo'llashda fasilitator, yo'naltiruvchi va maslahatchi rolini bajarishi, har bir bolaning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarishga ko'maklashishi lozim.

Xulosa

Kreativ kompetensiya shaxsning o'ziga xosligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini va ijodiy salohiyatini namoyon etish uchun zarur bo'lgan ko'p qirrali pedagogik kategoriyadir. Uning kognitiv, motivatsion-irodaviy, shaxsiy-affektiv va amaliy-faoliyat komponentlari o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, birgalikda shaxsning ijodiy salohiyatini to'laqonli namoyon etishini ta'minlaydi.

Boshlang'ich sinf yoshi (6-10 yosh) kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun eng qulay sezgir davr bo'lib, bu davrda tasavvur, fantaziya va qiziquvchanlikning yuqori darajada rivojlanganligi pedagogik ta'sir uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Innovatsion metodlar – loyiha asosida o'qitish, muammoli ta'lim, interfaol o'yinlar, aqliy hujum, keys-stadi va boshqalar – o'quvchilarni passiv tinglovchidan faol ijodkor sub'ektga aylantirib, ularda kreativ kompetensiyalarning barcha komponentlarini izchil rivojlantirish imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan tizimli foydalanish strategik ahamiyat kasb etib, u zamonaviy talablarga javob beradigan, ijodiy va innovatsion shaxslarni tarbiyalaydigan ta'lim tizimini shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. – Toshkent: O'zbekiston, 2019.

2. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence. – New York: McGraw-Hill, 1967. – 538 p.
3. Vygotskiy L.S. Bolalik yoshidagi ijod va tasavvur. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018. – 168 b.
4. Piaget J. Bolaning psixologik rivojlanishi. – Moskva: Prosveshcheniye, 1969. – Пер. с фр. – 192 s.
5. Saidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Moliya, 2019. – 224 b.
6. Muslimov N.A., Usmonboyeva M. Innovatsion ta’lim texnologiyalari. – Toshkent: Sano-Standart, 2021. – 248 b.
7. Sternberg R.J. Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 234 p.
8. Torrance E.P. The Nature of Creativity as Manifest in its Testing // The Nature of Creativity / ed. R.J. Sternberg. – New York: Cambridge University Press, 1988. – P. 43–75.
9. Ho‘shimov Q., Nishonaliyev U. Pedagogika tarixi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020. – 304 b.
10. Rustamova M.N. Kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish. – Samarqand: SamDU, 2023. – 192 b.